

บทที่ ๑

วิวัฒนาการและมโนคติ (Concept) ของวิชาภูมิศาสตร์

2.1 วิวัฒนาการของวิชาภูมิศาสตร์ (The Evolution of Geography)

วิชาภูมิศาสตร์นับว่าเก่าแก่ที่สุดวิชาหนึ่งที่มนุษย์ได้ศึกษามาในอดีต ซึ่งสังเกตได้จากแผนที่ที่เก่าแก่ที่สุด (Oldest Map) มีอายุมากกว่า 2,500 ปีก่อนคริสต์ศักราชหรือ 4,500 ปีมาแล้ว เป็นแผนที่ชาวบาบิโลเนียที่คิดทำขึ้นในสมัยนั้น * ปัจจุบันแผนที่อันเก่าแก่นี้อยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาวเวิร์ด หลักฐานนี้ค้นพบโดยคณะโบราณคดีของมหาวิทยาลัยนี้ที่เมืองกาซุ (Gasur) ห่างจากกรุงบาบิโลนไปทางเหนือ 330 กิโลเมตร (200 ไมล์) แผนที่นี้ทำด้วยดินเหนียวเป็นรูปแผ่นอิฐมีขนาดเล็กมากจนเก็บซ่อนไว้ในฝ่ามือได้ แสดงว่าวิชาภูมิศาสตร์เริ่มมาตั้งแต่มนุษย์สมัยโบราณได้เขียนแผนที่ลงในดิน ทราบ และบรรยายถึงบริเวณที่เดินทางหรือไปล่าสัตว์ไว้ด้วย ประมาณ 1,333-1,300 ปีก่อนคริสต์ศักราช มีการร่วกที่ดินของอียิปต์โดยพระเจ้ารามเสสที่ 2 และบันทึกลงไว้ในแผนที่

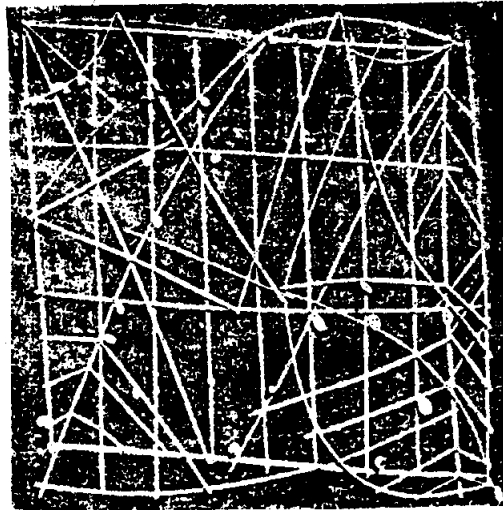
2.2 การศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ในสมัยโบราณ (An Ancient Field of Study)

ชาวกรีกสมัยโบราณเป็นนักภูมิศาสตร์พวกแรก ที่ได้มีการบันทึกเรื่องราวทางภูมิศาสตร์ไว้กว้างขวาง โฮเมอร์ (Homer) เป็นผู้มีอิทธิพลในวิชาภูมิศาสตร์สมัยนั้นมาก (900 ปีก่อน ค.ศ.) ประกอบด้วยทวีปยุโรปและเอเชีย-แอฟริกา รวมกัน

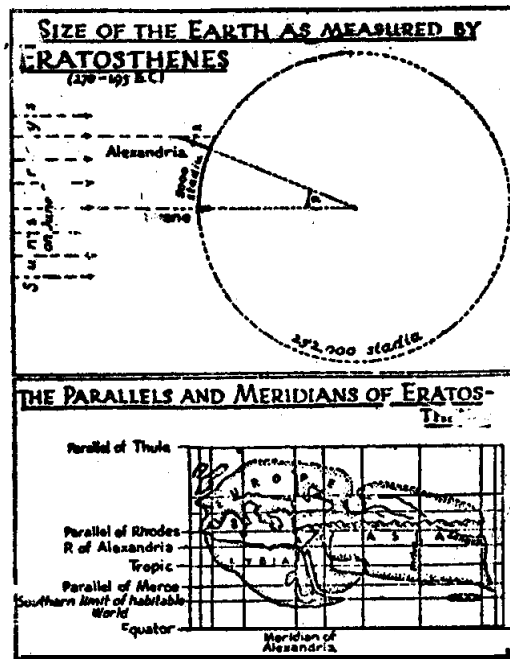
เฮโรโดตัส (Herodotus) (ประมาณ 484-425 ปีก่อน ค.ศ.) เป็นนักประวัติศาสตร์คนแรกที่เดินทางไปในเขตเอเชียตะวันตก และพรรณนาเรื่องราวเกี่ยวกับอียิปต์ว่า มีลุ่มน้ำไนล์เป็นหัวใจสำคัญของประเทศ และมีความสำคัญต่อการเกษตรกรรม ชาวอียิปต์รู้จักทำนาและเลี้ยงสัตว์

เพลโต (Plato ; 427-347 ปีก่อน ค.ศ.) เป็นนักปราชญ์ชาวเอเธนที่เน้นความสำคัญของท้องทะเลที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์

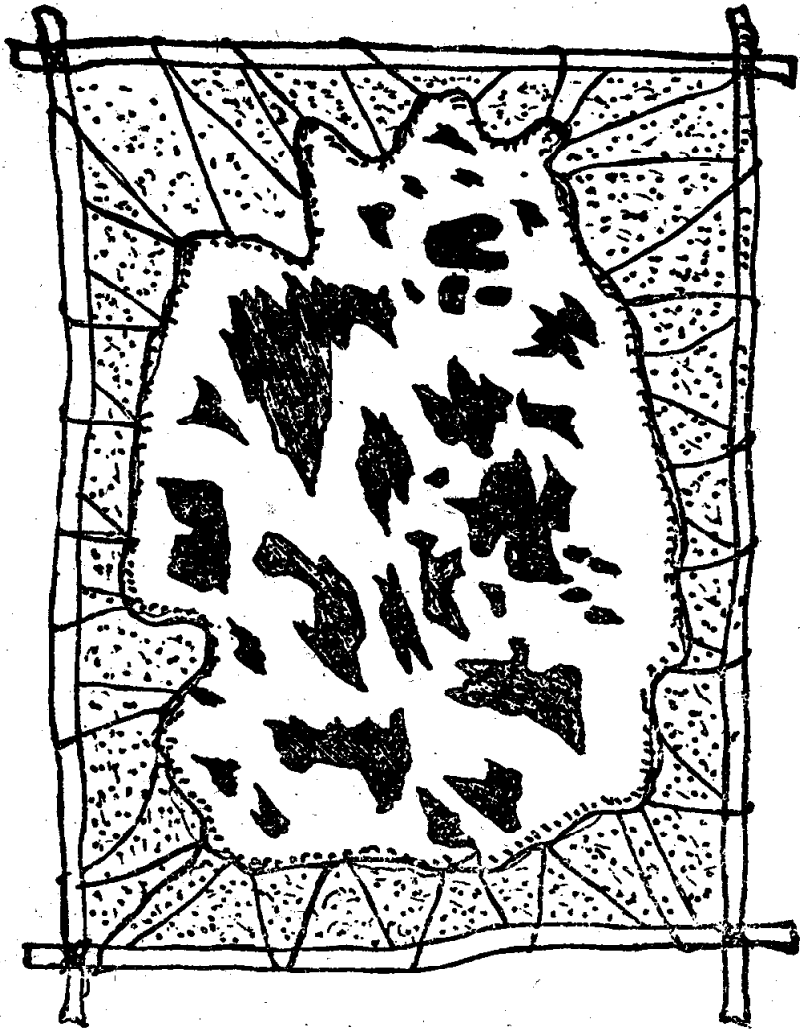
* บางท่านเข้าใจว่านักภูมิศาสตร์ชาวจีนอาจบันทึกมาก่อนชาวกรีก

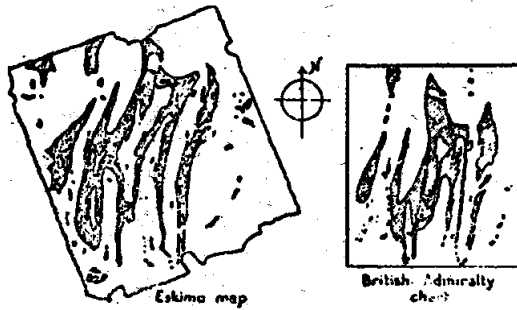
ลักษณะแผนที่ของชาวหมู่เกาะ Marshall ใช้เพื่อบอกพิกัดตำแหน่งและกำหนดพรมแดนดิน

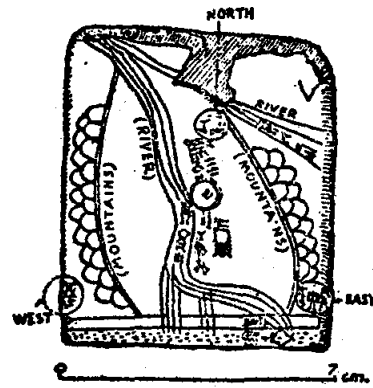
แผนที่ของอริสโตเติล และขนาดของโลกที่คำนวณได้ใกล้เคียงที่สุดเป็นคนแรก

แผนที่ของชาวเอสกิโม (Eskimo) ทำด้วยไม้สลักติดบนหนังแมวป่า

แผนที่เอสกิโมแสดงหมู่เกาะ Belcher ในอาร์กติกสันมีลักษณะเหมือนกับแผนที่ ที่ทำจากการสำรวจ

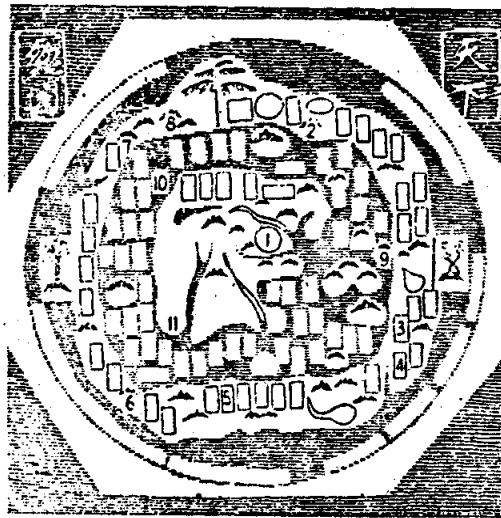
THE OLDEST MAP
Clay tablet from Ga-Sur, 2,500 B.C.

แผนที่บาบิโลนเป็นแผนที่ที่เก่าแก่ที่สุด เมื่อ 2500 ปี ก่อน ค.ศ.

THE GLOBE OF CRATES
150 B.C.

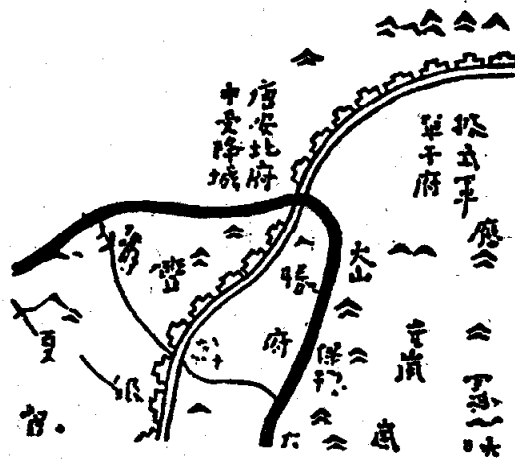

ลักษณะลูกโลกของเครตีสได้เพิ่มทวีปอีก 3 ทวีปเพื่อให้เกิดสมดุล ประมาณ 150 ปีก่อนคริสตกาล

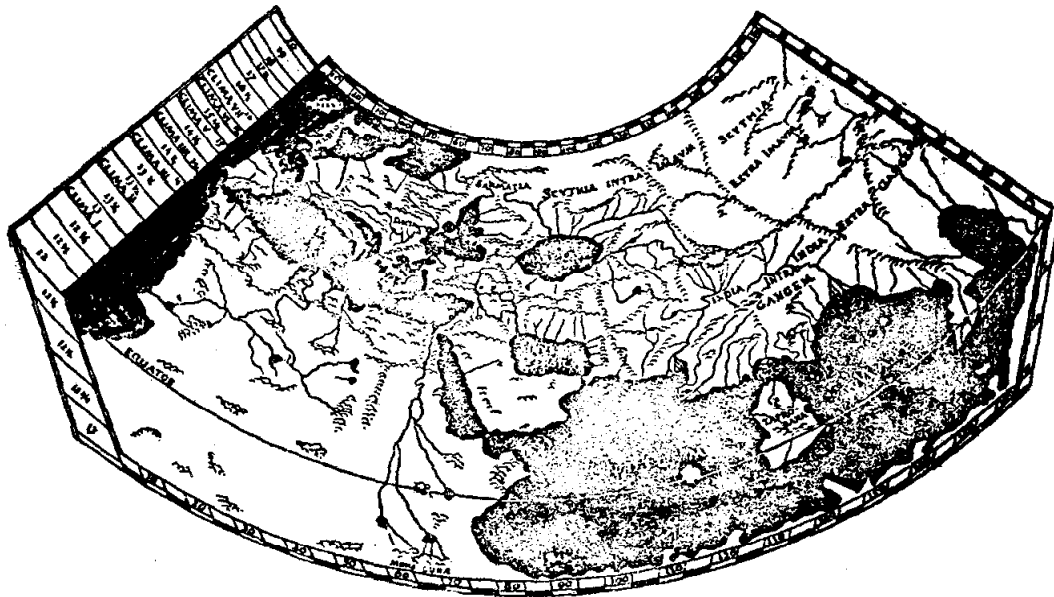

แผนที่จีนสมัยโบราณถือว่าประเทศของตนเป็นศูนย์กลาง ประเทศอื่นเปรียบเสมือนเกาะเล็ก ๆ ภายนอกที่ล้อมรอบประเทศจีน

1. จีน
2. ภูเขาที่โหดร้ายและอันตราย
3. ดินของบุคคลล่อจัญริยะที่เป็นบุรุษ
4. ดินแดนของสตรี
5. ดินแดนที่มีชีวิตอย่างลำบาก
6. ภูเขาแห่งความร้อน
7. ภูเขาขอบนอก
8. ภูเขาสีขาว
9. Pusang (America ?)
10. ดินแดนของชาวผิวขาว

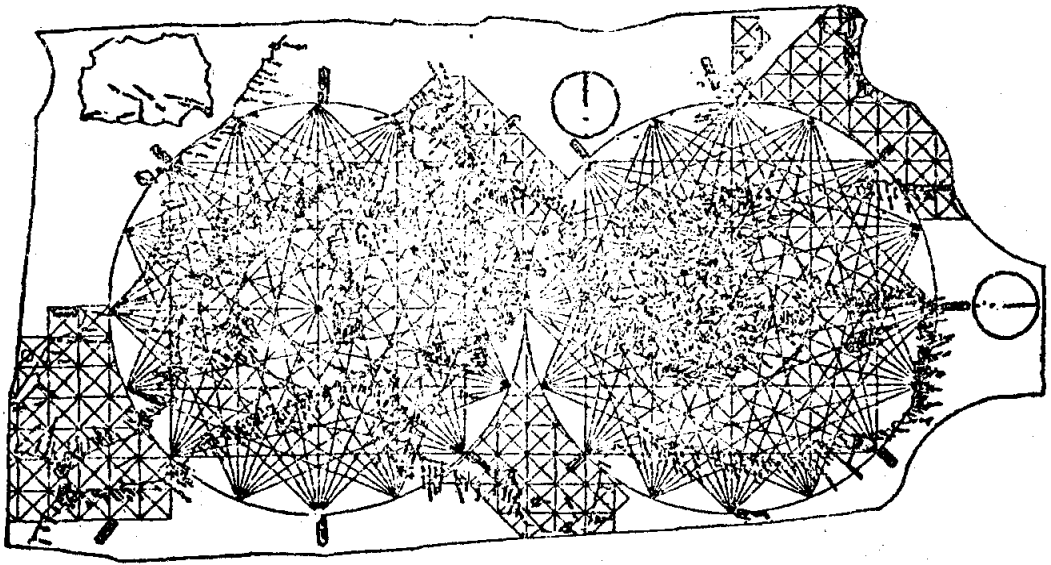
แผนที่อันเก่าแก่ที่สุดของจีนที่สลักบนก้อนหิน ค.ศ. 1137 (พ.ศ. 1680) แสดงกำแพงเมืองจีนที่ตัดข้ามแม่น้ำเหลือง

แผนที่ของปโตเลมีแสดงระบบของภูมิอากาศเพิ่มระยะเวลากลางวันให้ยาวนานที่สุด

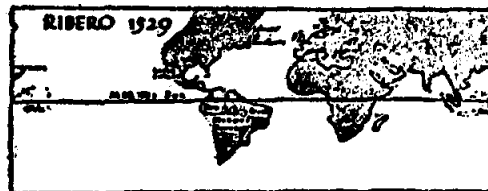
แผนที่สมัยกลาง "T-in-O" คือรูปตัวทีอยู่ตรงกลางของรูปวงกลม

แผนภูมิปอร์โตแลนแสดงทิศทางการเดินเรือ ด้านบนและทางขวามีเข็มทิศแสดงไว้

แผนที่ของโรมันที่เรียกว่า "Orbis Terrarum" แสดงอาณาจักรโรมันอันยิ่งใหญ่ คล้าย ๆ กับแผนที่จีนโบราณ

ลักษณะแผนที่อันถูกต้องของ Diego Ribero ใกล้เคียงกับแผนที่ในปัจจุบัน

อริสโตเติล (Aristotle ; 384 - 322 ก่อน ค.ศ.) เป็นศิษย์ของเพลโต ให้การยืนยันว่าแกนของโลกเอียงไปสู่ดวงอาทิตย์ เริ่มมีความคิดเกี่ยวกับศูนย์สูตร - ขั้วโลก และ ทropic เกิดขึ้น มีการแบ่งโลกเป็นเขตร้อน เขตอบอุ่นและหนาวเย็น ระยะเวลาชาวกรีกเดินเรือ ไปถึงเกาะอังกฤษ โดยพีริเอสแห่งมาร์ซิลเลีย

อีเรโทสธีเนส (Eretosthenes ; 276 - 196 ปีก่อน ค.ศ.) เป็นผู้คำนวณเส้นรอบวงของโลกใกล้เคียงที่สุดเป็นคนแรก โดยคำนวณวัดเส้นรอบวงได้ 26,660 ไมล์ (หรือ 28,000 ไมล์) ปัจจุบันคำนวณได้ 25,000 ไมล์ เป็นคนแรกที่นำคำว่า "ภูมิศาสตร์" มาใช้ในผลงานเขียนทางภูมิศาสตร์ ได้กำหนดให้ 1 องศา เท่ากับ 700 สเตเดีย (Stadia) (ส่วนโพลีโคเนียนุสกำหนดให้ 1 องศาเท่ากับ 500 สเตเดีย) และปโตเลมีเชื่อโพลีโคเนียนุส เป็นผลทำให้กะขนาดของโลกผิดไป

เครทีส (Crates ; 150 ปีก่อน ค.ศ.) ได้สร้างลูกโลกขึ้นโดยเพิ่มทวีปขึ้นอีก 3 ทวีป ได้แก่ อเมริกาเหนือ - ใต้ และออสเตรเลีย เพื่อให้เกิดสมดุล เพราะมนุษย์รู้จักขนาดของพื้นดินเล็กไปกว่าขนาดที่วัดคำนวณได้

สตราโบ (Strabo ; 64 ปีก่อน ค.ศ. ถึง ค.ศ. 20) ได้รับการศึกษาที่กรุงโรม และเคยเดินทางไปบริเวณต่าง ๆ ของอิตาลี กรีซ เอเชียตะวันตกและอียิปต์ สตราโบเขียนหนังสือเรื่องราวของภูมิศาสตร์ไว้ถึง 17 เล่ม โดยพรรณนาลักษณะของโลก ประเทศ สเปน โปรตุเกส อิตาลี ยุโรปเหนือ ยุโรปตะวันออก กรีซและตะวันออกไกล นอกจากนี้ยังสนใจถึงวิชาอื่นที่สัมพันธ์กับวิชาภูมิศาสตร์ด้วย

คลอดิอุส ปโตเลมี (Claudius Ptolemy ; ค.ศ. 90 - 168) ได้อาศัยอยู่ในเมืองอเล็กซานเดรีย เป็นผู้ที่มีความรู้ทางแผนที่ของกรีกไปสู่ความเจริญถึงจุดสุดยอด ได้เขียนหนังสือภูมิศาสตร์ 8 เล่ม เล่มที่ 8 นับว่าสำคัญที่สุดจัดว่าเป็นแผนที่เล่มแรกของโลกที่แผนที่มีแสดงระบบของภูมิอากาศโดยเพิ่มระยะเวลากลางวันให้ยาวนานที่สุด ปโตเลมี แบ่งวงกลมรอบโลกเป็น 360 ส่วน โลกมีขนาดเส้นรอบวงเพียง 18,000 ไมล์ (นับว่าผิดความจริงไปมาก) แผนที่โลกของปโตเลมีแม้จะมีส่วนผิดพลาดแต่ก็ใช้ติดต่อกันมาหลายร้อยปี แผนที่นั้นคลุมพื้นที่ระหว่างละติจูด 20 องศาใต้ ถึง 70 องศาเหนือ มีเส้นเมริเดียน 0 องศา ลากผ่านหมู่เกาะฟลอริจันเต (เข้าใจว่าเป็นหมู่เกาะคานารีปัจจุบัน)

วิชาภูมิศาสตร์ในยุคมืด

(Geography in the Dark Ages)

สันสมัยปโตเลมีแล้ววิชาภูมิศาสตร์เข้าสู่ยุคมืด เพราะคนทั่วไปในยุคนี้เชื่อกฎที่ว่าโลกแบน โดยมีนครเยรูซาเล็มเป็นศูนย์กลางและล้อมรอบด้วยสวรรค์ ปี ค.ศ. 540 คอสมาส อินดิคอปลุสทิส (Cosmas Indicopleustes) ได้สร้างแผนที่โลกขึ้นครอบคลุมบริเวณแคบ ๆ ซึ่งแตกต่างจากแผนที่ปโตเลมีมาก ยุคมืดมีการทำหนังสือคู่มือการเดินทางและสนใจอ่านเรื่องราวในอดีตทำให้ผู้อ่านมีความรู้และเชื่อว่าโลกกลม ปี ค.ศ. 795 พระชาวไอริชได้เดินทางไปถึงเกาะไอซ์แลนด์ ค.ศ. 982 อิริค เดอะเรด (Eric the Red) ได้เดินทางไปถึงเกาะกรีนแลนด์ ค.ศ. 986 บจาร์นี (Bjarni) ได้เดินทางไปถึงแผ่นดินใหญ่ของทวีปอเมริกาเหนือ ปี ค.ศ. 1002 ลีฟ (Leif) บุตรชายของอิริคเดอะเรดก็เดินทางไปถึงอเมริกาด้วย ภายหลังจากมีพวกชาวเหนือเดินทางไปถึงทวีปอเมริกาเหนือหลายครั้ง

จากผลของสงครามครูเสดช่วยให้เกิดการเดินทางติดต่อกับชายฝั่งทางบกและทางทะเล มีการทำแผนที่เพื่อใช้ในการเดินเรือ (Portoland charts) การสำรวจหมู่เกาะคานารี ชายฝั่งตะวันตกของทวีปแอฟริกาและการติดต่อกับชาวอิสลาม อันจำเป็นต่อความเจริญก้าวหน้าทางภูมิศาสตร์รวดเร็วยิ่งขึ้น

ภูมิศาสตร์ของชาวอิสลาม

(Muslem Geography)

ภูมิศาสตร์ของชาวอิสลามได้พัฒนาขึ้น 2 ด้าน คือ ด้านคณิตศาสตร์และการพรรณนา คณิตศาสตร์ช่วยเรื่องการทำหนดลองจิจูดที่แน่นอน ส่วนการพรรณนาช่วยบรรยายลักษณะภูมิประเทศในการเดินทางของชาวอาหรับสมัยนั้น

ปี ค.ศ. 953 อิบน์ ฮอคาล (Ibn Hankal) ได้เดินทางไปทางตะวันออกถึงแม่น้ำสินธุ หนังสือของฮอคาลพรรณนาเกี่ยวกับเรื่องอาณาจักรมุสลิมและความเจริญสูงสุดของอาณาจักรนี้ นักภูมิศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของชาวอาหรับอีกผู้หนึ่งคือ อิคริชิ (Idrisi) ผู้ซึ่งเขียนหนังสือพรรณนาเรื่องราวของโลก แบ่งเขตภูมิอากาศออกเป็น 11 เขต โดยใช้เส้นเมริเดียนและเส้นขนานตัดกันกันเป็นมุมฉาก แตกต่างจากสมัยกรีกโบราณซึ่งแบ่งภูมิอากาศของโลกออกเป็น 7 เขต นับว่านักภูมิศาสตร์ชาวอาหรับช่วยพัฒนาวิชาภูมิศาสตร์ไปได้ไกลมาก

เช่น สนับสนุนการเดินทางเรือ การสำรวจต้นของแม่น้ำไนล์ ชายฝั่งตะวันออกของทวีปแอฟริกาและในมหาสมุทรแอตแลนติก

2.3 วิวัฒนาการวิชาภูมิศาสตร์สมัยใหม่

วิชาภูมิศาสตร์ได้วิวัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในสมัยที่มีการเดินทาง การสำรวจ และการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ พอสรุปได้ดังนี้

- ค.ศ. 1271 มาร์โคโปโล (Marco Polo) ได้เดินทางจากเวนิชมายังทวีปเอเชียและพำนักอยู่ในจีนถึง 17 ปี ต่อมาครูเมอริได้นำผลผลิตจากตะวันออกไปเผยแพร่ในยุโรป ตะวันตก

- ค.ศ. 1492 มาร์ติน บีเฮม (Martin Behaim) ได้สร้างลูกโลกขึ้นซึ่งเป็นที่ค้นพบทวีปอเมริกา แต่ดินแดนนี้ไม่ปรากฏบนลูกโลกและบนลูกโลกเต็มไปทั่วเกาะมากมาย

- ค.ศ. 1497 วาสโคดากามา (Vasco da Gama) นักเดินเรือชาวโปรตุเกส ได้แล่นเรือไปถึงแหลมเวอร์ด (Cape Verde) ในวันที่ 27 กรกฎาคม ปีเดียวกันและแล่นเรือสำรวจเสี่ยงภัยมาถึงเมืองคาลิกุทในอินเดีย ผลทำให้มีการเดินเรือค้าขายติดต่อกันระหว่างยุโรป และเอเชียตะวันออก

- ค.ศ. 1515 และ 1520 โจฮันเนส สกอเนอร์ (Johannes Schöner) แห่งนูเรมเบิร์ก (Nuremberg) ได้สร้างลูกโลกขึ้นอีก 2 ลูก ทำให้มีผู้นิยมใช้มากขึ้น

- ค.ศ. 1529 ดีโก ริเบอโร (Diego Ribero) ชาวโปรตุเกสคนแรกที่แก้ไขแผนที่ได้ถูกต้องเคยทำงานกับกษัตริย์สเปน แผนที่บนลูกโลกนี้เหมาะในการเดินเรือ

- ค.ศ. 1569 เจอราดัส เมอร์เคเตอร์ (Gerardus Mercator) ค.ศ.1512-1594 ได้สร้างแผนที่ขนาดใหญ่มีเส้นขนานและเส้นเมริเดียนตัดกันเป็นมุมฉาก ทิศทางถูกต้อง เหมาะในการใช้เดินเรือ

- ค.ศ. 1570 ออร์ทีลิอุส (Ortelius) ได้จัดทำแผนที่ (Atlas) ที่ทันสมัยเล่มแรกของโลกขึ้น

- ค.ศ. 1747 เซซา ฟรังซ์ว คาสซินี นักทำแผนที่ โดยการรังวัดคนแรกของฝรั่งเศสได้เสนอผลงานต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 15 ต่อมาคนอื่น ๆ ได้ดำเนินงานให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

- ค.ศ. 1750 วิชาภูมิศาสตร์เป็นที่ยอมรับให้ใช้สอนในโรงเรียนโดยรวมอยู่ใน

หมวดวิทยาศาสตร์กายภาพ (ธรรมชาติ) และต่อมารวมอยู่ในหมวดวิชาสังคมศึกษา

- ค.ศ. 1852 มีการจัดตั้งสมาคมภูมิศาสตร์ขึ้นที่สหรัฐอเมริกา

- ค.ศ. 1866 ริคเตอร์และซิมโบลท ได้ศึกษาวิชาภูมิศาสตร์กายภาพ และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ขึ้น ต่อมาในปี ค.ศ. 1882 เฟรดริช รัตเชล นักภูมิศาสตร์เยอรมันได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับภูมิศาสตร์มนุษย์วิทยาขึ้น และเชื่อว่ากิจกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับภาวะแวดล้อม ซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อของนักภูมิศาสตร์ชาวฝรั่งเศส

- ค.ศ. 1904 มีการจัดตั้งสมาคมภูมิศาสตร์ขึ้นอีกสมาคมหนึ่ง ระยะเวลาแรก ๆ มีสมาชิกไม่ถึง 100 คน หลังจากนั้น 15 ปี ก็มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นสองพันคน

นับว่าวิชาภูมิศาสตร์วิวัฒนาการมาอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากผลบางประการที่เกิดจากสำรวจตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 - 18¹ ทำให้เรื่องราวทางภูมิศาสตร์ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปมาก ข้อมูลและบทพรรณนาในหนังสือส่วนใหญ่ได้มาจากการเดินเรือและการสำรวจในดินแดนต่าง ๆ ทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อเนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์ แม้ นักสำรวจจะมีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาทองคำและเครื่องเทศก็ตาม แต่เขาได้สังเกตปรากฏการณ์ และข้อมูลต่าง ๆ ที่นักสำรวจบันทึกไว้ นักภูมิศาสตร์ได้นำมาวิเคราะห์เพื่อจัดระบบเป็นกลุ่ม ๆ โดยใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ประกอบ

เบอร์นาร์ต วาเรเนียส (Bernard Varenius) ได้พิมพ์หนังสือวิชาภูมิศาสตร์ขึ้น โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ ในตอนแรกจะกล่าวถึงเรื่องของโลกทั้งหมดรวม ๆ กัน ตอนที่ 2 กล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาค² วาเรเนียสแบ่งขอบข่ายของวิชาภูมิศาสตร์ภูมิภาคไว้ 3 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 พรรณนาถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาจากสวรรค์และภูมิภาค
- ส่วนที่ 2 พรรณนาเรื่องปรากฏการณ์บนพื้นโลก เช่น ที่ตั้ง รูปร่าง ขนาด เส้นกั้นอาณาเขต ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ ทะเลทราย แร่ธาตุ และสัตว์
- ส่วนที่ 3 พรรณนาเรื่องที่เกิดจากมนุษย์ เช่น ที่อยู่อาศัย รูปร่างของมนุษย์ ศิลปะ

¹ ศตวรรษมีช่วงอายุ 100 ปี ศตวรรษที่ 15 เริ่ม ค.ศ. 1401 ถึง ค.ศ. 1500 ศตวรรษที่ 16 เริ่ม ค.ศ. 1501 ถึง ค.ศ. 1600

² ในสมัยกรีกได้แบ่งภูมิศาสตร์ออกเป็นภูมิศาสตร์ทั่วไป (General Geography) และ ภูมิศาสตร์ภูมิภาค (Regional Geography)

การค้า วัฒนธรรม ภาษา ศาสนา การปกครอง เมืองและบุคคลที่มีชื่อเสียง
แนวความคิดของวาระเนียส ได้วิวัฒนาการเปลี่ยนมาเน้นเรื่องความแตกต่างของ
ลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งสามารถวัดและทำการตรวจสอบได้ นอกจากนี้ยังเน้นเรื่องขบวนการ
เปลี่ยนแปลงของลักษณะภูมิประเทศด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและจากการกระทำของ
มนุษย์ การศึกษาตามหลักการนี้ก่อให้เกิดสาขาของวิชาภูมิศาสตร์เฉพาะขึ้นมา เช่น ภูมิศาสตร์
กายภาพ (ธรรมชาติ) ธรณีสัณฐาน ธรณีวิทยา ภูมิศาสตร์มนุษย์ ฯลฯ

2.4 ความเป็นมาของการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในราชอาณาจักรไทย

การเรียนวิชาภูมิศาสตร์ในราชอาณาจักรไทยเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2438 ในปี
พ.ศ. 2476 ให้เรียนความรู้เรื่องเมืองไทย ปี พ.ศ. 2480 เพิ่มให้เรียนเนื้อเรื่องทางภูมิศาสตร์
ขึ้น ได้แก่ ทิศ ภูเขา ที่ราบ ทะเล เกาะ มหาสมุทร กลางวัน กลางคืน ฤดู
ภูมิศาสตร์ไทยกับประเทศใกล้เคียง

- ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป. ๕-๗) แต่เดิมเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
กำหนดให้เรียนภูมิศาสตร์พรรณนา (Descriptive Geography) เรียนจากตำบลดที่อยู่แล้ว
ขยายออกไปทั่วประเทศ ภูมิศาสตร์ธรรมชาติ (Physical Geography) ให้เรียนเรื่อง
สันฐานของโลก กิริยาของน้ำและลม ภูมิศาสตร์ภูมิภาค (Regional Geography) ของ
สยามและเอเชีย ภูมิศาสตร์การค้า (Commercial Geography) ให้เรียนพืชผลอาหาร
พืชอุตสาหกรรมและการเมืองแร่

- พ.ศ. 2491 ได้ประกาศใช้หลักสูตรฉบับหนึ่งในระดับประถมศึกษาตอนต้น
กำหนดให้เรียนเรื่องทิศและแผนที่ รูปพรรณสันฐานของโลก ลม ฝน ฤดู ทวีปและ
มหาสมุทร ประเทศไทยโดยทั่วไป ประเทศใกล้เคียง ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น อินโดจีน
มาลายา พม่า และอินเดีย

- พ.ศ. 2503 ได้ประกาศใช้หลักสูตรใหม่อีก และใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ วิชา
ภูมิศาสตร์เป็นวิชาหนึ่งในหมวดสังคมศึกษา

- พ.ศ. 2518 ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่ แต่วิชาภูมิศาสตร์ยังรวมอยู่ใน
หมวดวิชาสังคมศึกษา

พ.ศ. 2520 มีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ เพิ่มเนื้อหาในชั้น ม.ศ. 1 และตัด
บางเรื่องออกไปเรียนหมวดวิทยาศาสตร์ เช่น ให้เรียนเรื่องจังหวัดของข้าพเจ้า และภาค

แผนระบบสรีระ ชั้น ม.ศ. 2 ทัดเรื่องลมออกให้เรียนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ-
แทน

- การเรียนวิชาเอกการสอนภูมิศาสตร์ระดับปริญญาตรี เริ่มที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา
ประสานมิตร ประมาณ พ.ศ. 2504, พ.ศ. 2505 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มสอนแทรก
ในวิชาสังคมศึกษา การผลิตนักภูมิศาสตร์เริ่มที่คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ
พ.ศ. 2508

- ปัจจุบันมีการผลิตนักภูมิศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ส่วนการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น
พ.ศ. 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 เน้นวิชานี้รวมไว้ในหมวดวิชา
สังคมศึกษา นอกจากวิชาเลือกจะแยกวิชาภูมิศาสตร์ไว้เป็นอิสระ

2.5 ความมุ่งหมายของการสอนวิชาภูมิศาสตร์ (Aim and Objectives of Geography Teaching)

การสอนวิชาภูมิศาสตร์มีความมุ่งหมายหรือจุดประสงค์ดังนี้ :-

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในข้อเท็จจริงต่างๆ ของมนุษย์และ
ธรรมชาติแวดล้อมมนุษย์ว่ามีความสัมพันธ์และความสำคัญต่อกัน
2. เพื่อให้ผู้เรียนบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และ
สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น
3. เพื่อให้ผู้เรียนเกิด “ทักษะ” ในการที่จะนำความรู้ทางภูมิศาสตร์ไปใช้
ประโยชน์ในการทำความเข้าใจ และตีความหมายเหตุการณ์ต่างๆ ของโลกทั้งในอดีตและ
ปัจจุบัน เพื่อแก้ไขสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตให้เป็นไปด้วยดี
4. เพื่อให้ผู้เรียนเกิด “เจตคติ” ความสนใจในคุณค่าของธรรมชาติแวดล้อม
คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และสถานที่ต่างๆ ในชุมชน รู้จักความเป็นเอกราชของ
ชาติในอันที่จะช่วยให้โลกเราเป็น “โลกเดียวกัน”
5. เพื่อให้รู้จักโครงสร้างของวิชาภูมิศาสตร์ และบอกได้ว่าขอบเขตของวิชา
ภูมิศาสตร์ประกอบด้วยสาขาวิชาใดบ้าง
6. เพื่อให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของสังคมในอดีตและปัจจุบัน มีความแตก
ต่างกันอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

7. เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจหลักสูตรระดับต่างๆ ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลาย และหลักสูตรใหม่ที่เกี่ยวข้อง
8. เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเลือกแบบภูมิศาสตร์และเอกสารประกอบการเรียนที่ดีและถูกต้อง
9. เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง และทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
10. เพื่อให้รู้จักฝึกจินตนาการที่ถูกต้อง นำหลักเกณฑ์ที่ทราบไปแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ถูกต้อง
11. เพื่อให้มีความคิดรอบคอบ ฝึกคิดด้วยตนเอง รู้จักค้นคว้าหาข้อมูล สถิติประกอบการพิจารณา
12. เพื่อให้รู้จักสังเกต พิเคราะห์สภาพแวดล้อมที่ปรากฏบนพื้นโลก
13. เพื่อให้รู้จักวิธีการเลือกแนวการสอนแบบต่าง ๆ ไปใช้สอนให้เกิดผล ประโยชน์ได้ดีที่สุด ประหยัดเวลาที่สุด
14. เพื่อให้รู้จักใช้วัสดุอุปกรณ์ การสร้าง การประดิษฐ์ การแสวงหา และวิธีใช้อุปกรณ์ให้ถูกต้องตามเนื้อหา และความมุ่งหมาย
15. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประเมินผล และทดสอบผลการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ ได้ตรงตามเป้าหมาย

สำหรับจุดมุ่งหมายในการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ จากเอกสารนิเทศการศึกษาของกรมการฝึกหัดครู ฉบับที่ 49 หน้า 38 ว่า :-

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพของสังคม ทั้งในส่วนกว้างและแคบ คือ ชุมชนชุมชนที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติต่อสังคมให้ถูกต้อง
2. เพื่อให้เข้าใจในปัญหาของสังคมที่ตนรวมอยู่ และสังคมที่กว้างออกไป โดยศึกษาปัญหาของสังคมนั้นๆ ตลอดจนวิธีแก้ไขปัญหานั้นๆ
3. เพื่อให้เกิดความคิดที่จะต้องแสวงหาข้อเท็จจริงของสังคมในส่วนต่างๆ ของโลก มิใช่การมีความรู้ ความเข้าใจเท่านั้น
4. เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เพื่อนมนุษย์ในส่วนต่างๆ ในเมื่อเข้าใจถึงความแตกต่างในสภาพภูมิศาสตร์ สถานการณ์ทางการเมือง การปกครอง อันมีผลให้เกิดความเข้าใจ

ได้กล่าวไว้ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. เพื่อให้ได้ความคิด ทักษะและความรู้ในระยะเวลาอันสั้นที่สุด หรือบรรลุเนื้อหาตามเป้าหมาย

2. เพื่อให้เกิดความคิดและการกระทำที่ถูกต้องอื่น ๆ ได้แก่

- เพื่อให้รู้จักความรู้พื้นฐานของวิชาภูมิศาสตร์
- เพื่อให้เกิดทักษะในการสังเกตพิจารณา
- เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์กับสังคม
- เพื่อให้ซาบซึ้งถึงความเข้าใจของความคิดรวบยอดและทฤษฎี

2.6 แนวโน้มการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้วิชาภูมิศาสตร์เป็นวิชาที่จะช่วยให้บรรลุผลสำเร็จในการสร้างสมรรถภาพ และปลูกฝังทัศนคติอันดีงามแก่ประชากรของประเทศให้ผู้เรียนที่มีความรู้ ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับการผลิต การบริโภค การอนุรักษ์ทรัพยากรของสังคม และให้ผู้เรียนรู้จักเหตุผล ยอมรับหลักการ และกระบวนการที่ถูกต้องในการแก้ปัญหา

การเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในปัจจุบันนี้มีความสำคัญเพิ่มขึ้น ที่เชียงใหม่ ได้มีการจัดตั้งสมาคมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทยขึ้น สมาชิกเสียค่าบำรุงปีละ 70 บาท (รวมค่าสมัครด้วย) ระดับมัธยมศึกษามีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศโดยเน้นประเทศไทยมากขึ้น ให้เรียนรู้อรรถแท้จริงและนำมาประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

ในระดับอุดมศึกษาเน้นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นวิชาสามัญ สถาบันใดมีอุปกรณ์ และอาจารย์พร้อมจะเปิดการสอนวิชาเอกทางการสอนภูมิศาสตร์ และนักภูมิศาสตร์เพิ่มขึ้น เพื่อนำไปปฏิบัติงานในโรงเรียนและกรมกองที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาที่ดิน สถาบันวิจัยแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติและอื่น ๆ

การศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ตามหลักเกณฑ์อย่างมีเหตุผล ช่วยให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อประเทศชาติและโลก นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงจุดประสงค์และวิธีการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ดังนี้ :-

ดร. ประเสริฐ วิทยารัฐ (วิธีสอนภูมิศาสตร์แผนใหม่ในชั้นประถมศึกษา : สำนักพิมพ์สถาพร 2502, หน้า 13-14) กล่าวไว้ว่า

“จุดมุ่งหมายของการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ก็เพื่อให้นักเรียนรู้จักสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว โดยเฉพาะท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เพื่อจะได้ออกไปเป็นพลเมืองดี สามารถทำคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่นนั้น จากการศึกษาที่นักเรียนรู้จักใช้ธรรมชาติควบคุม และตัดแปลงธรรมชาติให้นักเรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล นำเอาความคิดมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง สังคม และให้รู้จักแก้ปัญหาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์”

อาจารย์พูนผล อาสนจินดา (ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจประเทศไทย : ไทยวัฒนาพานิช 2514, หน้า 1-2) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาภูมิศาสตร์ไว้ 3 ข้อ คือ

1. การศึกษาภูมิศาสตร์เบื้องต้น เป็นการศึกษาเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราว่ามีอะไรบ้างที่เป็นสิ่งแวดล้อม เช่น บรรยากาศ ภูมิประเทศแม่น้ำลำธารและมหาสมุทร ทรัพยากรธรรมชาติ และผู้คนที่อาศัยอยู่ในที่ต่าง ๆ ความรู้เบื้องต้นส่วนมากจำกัดอยู่แต่การพิจารณาว่าสิ่งแวดล้อมนั้นคืออะไร และอยู่ที่ไหนบนพื้นผิวโลกเท่านั้น มิได้เรียนรู้อะไรที่ลึกซึ้งไปกว่านี้ เด็ก ๆ ที่เรียนภูมิศาสตร์จึงต้องอาศัยความจดจำเป็นที่พึง และบรรดาครูอาจารย์เป็นผู้บ่อนให้ สิ่งที่ควรระวังที่สุดก็คือการบ่อนสิ่งที่ถูกให้แก่เด็กนักเรียน เพราะถ้าหากบ่อนสิ่งที่ผิดหรือความเข้าใจผิดไปแล้ว ก็จะทำให้แก้ไขยากในภายหลัง

2. การศึกษาภูมิศาสตร์ในชั้นกลาง เป็นการศึกษาเพื่อให้ความรู้สูงขึ้นกว่าเดิมคือให้ความรู้เพิ่มเติมว่า สิ่งแวดล้อมของมนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไร มีกิริยาอาการอย่างไร และจะทำให้เกิดอิทธิพลอะไรขึ้นบ้างกับมนุษย์ การศึกษานี้ต้องอาศัยความรู้ รวมถึงสาเหตุและผลของสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น เช่น บรรยากาศมีอิทธิพลอย่างไรกับมนุษย์บ้าง ต้องอาศัยเหตุผลประกอบข้อเท็จจริง

3. การศึกษาภูมิศาสตร์ในชั้นสูง เป็นการศึกษาให้นักเรียนรู้จักใช้ความรู้รากฐานในลักษณะของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเหตุและผลของการเกิดการกระทำและอิทธิพลที่สิ่งแวดล้อมนั้นมีต่อมนุษย์ ให้เกิดประโยชน์ในการพยากรณ์ และการวางแผนที่จะปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานต่างๆ ของมนุษย์ให้ได้ส่วนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นการศึกษาชั้นละเอียดมากต้องอาศัยความรู้รอบตัว และด้านอื่น ๆ ประกอบด้วย